

Stefan Ciesielski

Skrócone postępowanie apelacyjne w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 31/1-2, 127-137

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STEFAN CIESIELSKI

SKRÓCONE POSTĘPOWANIE APELACYJNE W KANONICZNYM PROCESIE O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA

Treść: Wstęp. — 1. Geneza skróconego postępowania apelacyjnego. — 2. Procedura w trybunale drugiej instancji. — 3. Dekret zatwierdzający wyrok pierwszej instancji. — Zakończenie.

Wstęp

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, podobnie jak Kodeks z 1917 r.¹, ogólnie stanowi, że postępowanie przed trybunałem apelacyjnym w zasadzie przebiega zgodnie z przepisami obowiązującymi w postępowaniu przed trybunałem pierwszej instancji; zaraz po zawiązaniu sporu należy przystąpić do dyskusji nad sprawą, a następnie do wydania wyroku, chyba że zaszłaby potrzeba uzupełnienia postępowania dowodowego².

Jednakże nowy Kodeks stwarza możliwość, której nie dopuszczał Kodeks poprzedni, przeprowadzenia przed trybunałem apelacyjnym postępowania skróconego, korzystniejszego dla strony powodowej ze względu na możliwość szybkiego zakończenia sprawy. Postępowanie to, proste od strony proceduralnej, kryje w sobie bogatą problematykę, ważną z punktu widzenia zarówno naukowego jak i praktyki procesowej. Do tej problematyki autor pragnie nawiązać w podjętym rozważaniu.

1. Geneza skróconego postępowania apelacyjnego

Ustanowiony przez Benedykta XIV obowiązek obrońcy wężła małżeńskiego apelowania do wyższej instancji od każdego wyroku po raz pierwszy orzekającego nieważność małżeństwa³ po Soborze Watykańskim II był przedmiotem ożywionej dyskusji⁴.

¹ *Codex Iuris Canonici*, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (skrót: *CICB*), kan. 1595.

² Kan. 1640.

³ Konst. *Dei miseratione*, 3 XI 1741, § 8. *Fontes*, I, n. 318, s. 69.

⁴ Zob. I. Gordon, *De nimia processuum matrimonialium duratio-
ne*, *Periodica de re morali, canonica, liturgica* 58 (1969) 641—736.

W szczególności chodziło o to, czy obrońca wężła w każdym — bez wyjątku — przypadku musi apelować i popierać apelację.

Wszyscy zgadzali się z tym, że wyrok po raz pierwszy orzekający nieważność małżeństwa nie może upoważniać strony do zawarcia małżeństwa z innymi osobami; wyrok ten powinien być potwierdzony przez instancję wyższą. Nie wszyscy jednak uważali za słuszne, aby potwierdzenie wyroku orzekającego nieważność małżeństwa odbywało się w każdym przypadku w drodze zwyczajnego procesu. Zdarzało się bowiem, że obrońca wężła musiał popierać apelację mimo oczywistej nieważności małżeństwa. Jednolita procedura w drugiej instancji, wzorowana na procedurze obowiązującej w instancji pierwszej⁵, powodowała, że strony musiały długo czekać, niekiedy nawet kilka lat, na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy. Odbijało się to na dobru duchowym procesujących się stron.

Nic więc dziwnego, że wysunięto postulat, aby kanoniczne postępowanie apelacyjne było zróżnicowane. Dowodzone, że obok zwyczajnego postępowania apelacyjnego powinno mieć miejsce skrócone postępowanie apelacyjne; to drugie powinno być stosowane w razie oczywistej nieważności małżeństwa, stwierdzonej wyrokiem pierwszej instancji.

Zagadnienie reformy procesu małżeńskiego biskupi podjęli na Soborze Watykańskim II. Było ono przedmiotem obrad na sesjach generalnych Soboru w listopadzie 1964 r. Wnioski skierowano do papieża⁶; miał je uwzględnić nowy Kodeks Prawa Kanonicznego.

Do sprawy reformy procesu kanonicznego, w tym również procesu małżeńskiego, wrócono podczas obrad Synodu Biskupów w 1967 r. Ojcowie Synodu domagali się znacznego uproszczenia i przyspieszenia trybu postępowania sądowego, zwłaszcza w drugiej instancji⁷.

Postulaty dotyczące reformy procesu małżeńskiego, zanim znalazły swoje odbicie w prawie powszechnym Kościoła, były realizowane w sposób eksperymentalny w Kościołach partykularnych. Indult Stolicy Apostolskiej z dnia 28 kwietnia 1970 r. zezwolił na specjalną procedurę w sprawach małżeńskich Kościołowi w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej⁸. Podobny indult

⁵ S. Congr. de Disciplina Sacramentorum, Instr. *Provida*, 15 VIII 1936, art. 213.

⁶ Zob. *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, series I, Appendix, vol. II, p. II, Romae 1961, s. 580—593.

⁷ Zob. A. Przybyła, *Prawo kanoniczne w świetle obrad Synodu Biskupów*, *Ateneum Kapł.* 71 (1968) 159—172.

⁸ Zob. C. Lefebvre, *De procedura in causis matrimonialibus concessa Conferentiae Episcopali U.S.A.*, *Periodica* 59 (1970) 563—598; T. Pieronek, *Normy postępowania w sprawach małżeńskich wydane przez Stolicę Apostolską dla diecezji Stanów Zjednoczonych*, *Prawo Kan.* 16 (1973) nr 1—2, s. 177—204.

otrzymała Konferencja Biskupów Australii dnia 31 sierpnia 1970 r.⁹ Trybunał Sygnatury Apostolskiej zatwierdził specjalne przepisy proceduralne w sprawach małżeńskich dla Konferencji Biskupów Belgii (10 XI 1970) i Wielkiej Brytanii (2 I 1971)¹⁰. Kiedy z kolei po podobne indulty zwróciły się Konferencje Biskupów Kanady i Francji, odpowiedziano im, że osobnego indultu nie otrzymają, natomiast należy oczekiwać specjalnego dokumentu papieskiego w tej sprawie¹¹. Tym dokumentem było *Motu proprio Causas matrimoniales* Pawła VI z dnia 28 marca 1971 r., obowiązujące od 1 października 1971 r.¹²

Motu proprio Causas matrimoniales w nowy sposób uregulowało kilka kwestii dotyczących kanonicznego procesu małżeństwa¹³. Jedną z nich jest kwestia procedury apelacyjnej. Postanowienia zawarte w *Motu proprio Causas matrimoniales* z niewielkimi zmianami znalazły się w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego.

2. Procedura w trybunale drugiej instancji

Cała procedura w skróconym postępowaniu apelacyjnym została wyrażona w nowym Kodeksie prawa Kanonicznego jednym zdaniem: „Jeśli wyrok orzekający nieważność małżeństwa został wydany w sądzie pierwszego stopnia, trybunał apelacyjny, zapoznawszy się z uwagami obrońcy węzła i ewentualnymi uwagami stron, swoim dekretem albo potwierdza wyrok, albo sprawę kieruje do zwyczajnego rozpatrzenia w nowej instancji”¹⁴.

A więc skrócone postępowanie apelacyjne może mieć miejsce tylko przed sądem drugiej instancji, jeśli pierwsza instancja wydała wyrok pozytywny czyli orzekający nieważność małżeństwa. Postępowanie to nie może mieć zastosowania przed sądem trzeciej instancji, jeśli wniesiono apelację od wyroku drugiej instancji

⁹ *Communicaciones* 3 (1971) 103.

¹⁰ Zob. W. Góralski, *Uprawnienia udzielone trybunałom kościelnym Belgii oraz Anglii i Walii w zakresie procesu małżeńskiego*, *Prawo Kan.* 17 (1974) nr 3—4, s. 107—115.

¹¹ *Communicaciones* 3 (1971) 103.

¹² *AAS* 63 (1971) 441—446.

¹³ Zob. J. Grzywacz, *Zmiany w procesie małżeńskim wprowadzone przez Motu proprio „Causas matrimoniales”*, *Roczniki Teol.-Kan.* 19 (1972) z. 5, s. 39—51; T. Pieronek, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego według Motu proprio pap. Pawła VI „Causas matrimoniales”*, *Analecta Cracoviensia* 4 (1972) 267—314; T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego w świetle Motu proprio „Causas matrimoniales”*, *Prawo Kan.* 16 (1973) nr 3—4, s. 247—284.

¹⁴ Kan. 1682 § 2: „Si sententia pro matrimonii nullitate prolata sit in primo iudicii gradu, tribunal appellationis, perpensis animadversio-nibus defensoris vinculi et, si quae sint, etiam partium, suo decreto vel decisionem continenter confirmet vel ad ordinarium examen novi gradus causam admittat”.

po raz pierwszy orzekającego nieważność małżeństwa. Nieważność małżeństwa stwierdzona dopiero w wyniku apelacji nie jest tak pewna, jak stwierdzona wyrokiem pierwszej instancji, dlatego powinna być potwierdzona w zwyczajnym postępowaniu apelacyjnym¹⁵.

Postępowanie apelacyjne w trybie skróconym rozpoczyna się — po ustaleniu składu trybunału i przyjęciu apelacji — od przekazania akt sprawy obrońcy węzła małżeńskiego drugiej instancji celem sporządzenia uwag (*animadversiones*). Uwagi obrońcy węzła drugiej instancji mają charakter szczególny: są one pisane nie *pro vinculo*, lecz *pro rei veritate*.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. obrońca węzła małżeńskiego zawsze występował w obronie węzła¹⁶. Dlatego obrońca zarówno pierwszej jak i drugiej instancji w swoich uwagach przytaczał to wszystko, co mogło przemawiać za ważnością węzła w konkretnym przypadku. Na odstępstwo od tej zasady zezwoliło Motu proprio *Causas matrimoniales* Pawła VI, które stanowiło, iż obrońca węzła drugiej instancji ma oświadczyć, *utrum contra decisionem latam in primo gradu aliquid opponendum habeat necne*¹⁷.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego wprawdzie nie powtarza za Motu proprio *Causas matrimoniales*, iż obrońca węzła sporządza swoje uwagi według własnego uznania czyli *pro rei veritate*, jednakże przepis kan. 1636 § 2 zezwala obrońcy trybunału apelacyjnego na zrzeczenie się apelacji¹⁸, co jest równoznaczne z upoważnieniem go do działania *pro rei veritate*.

Czego powinny dotyczyć uwagi obrońcy węzła drugiej instancji? Można odpowiedzieć ogólnie: tego wszystkiego, co miało wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. W szczególności zaś tenże obrońca, przedstawivszy stan sprawy (*facti species*), powinien ukazać motywy prawne w odniesieniu do tytułu nieważności danej sprawy i uprawnień trybunału apelacyjnego w sprawach o nieważność małżeństwa, a także motywy faktyczne sprawy, mające wpływ na rozstrzygnięcie, oraz swoje wotum, będące wyrazem jego słusznego stanowiska.

Po złożeniu uwag przez obrońcę węzła drugiej instancji kolegium sędziowskie może zadecydować o przedłużeniu tych uwag do wglądu stronom bądź ich pełnomocnikom lub adwokatom i zażądać od nich głosów obrończych czyli przeciwwag (*contra-ani-*

¹⁵ Zob. T. Pawluk, *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973, s. 171.

¹⁶ Zob. CICB, kan. 1968 n. 3.

¹⁷ Norma VIII § 2.

¹⁸ Kan. 1636 § 2: „Si appellatio proposita sit a vinculi defensore vel a promotore iustitiae, renuntiatio fieri potest, nisi lex aliter caveat, a vinculi defensore vel promotore iustitiae tribunalis appellacionis”.

madversiones): Przepis kodeksowy nie nakazuje zwracania się po te głosy obrończe, lecz tylko wspomina o możliwości ich przedłożenia: *si quae sint*. Podobną dyspozycję zawierało Motu proprio *Causas matrimoniales*¹⁹. Niekiedy bowiem sprawy są tak oczywiste, np. z tytułu niemocy płciowej, choroby psychicznej czy przymusu i bojaźni, że zwracanie się do stron po replikę byłoby bezużyteczne i przyczyniłoby się tylko do zwłoki w zakończeniu sprawy. Pominięcie przeciwuwag stron w takich przypadkach nie byłoby sprzeczne z prawem do obrony²⁰.

Gdyby trybunał apelacyjny zadecydował o zwróceniu się do stron po głosy obrończe, należałoby wyznaczyć odpowiedni termin na ich złożenie. Nieprzedłożenie głosów obrończych w wyznaczonym terminie jest równoznaczne ze zrezygnowaniem z przedłożenia tych głosów. Na przeciwuwagi, przedłożone przez strony lub ich patronów, obrońca wężła nie musi odpowiadać. Prawo bowiem nie wspomina o dawnym przywileju obrońcy, dzięki któremu mógł on zawsze przemawiać jako ostatni²¹.

Po rozważeniu uwag obrońcy wężła małżeńskiego i ewentualnych przeciwuwag stron lub ich patronów trybunał apelacyjny wydaje dekret, którym albo zatwierdza wyrok pierwszej instancji, albo przekazuje sprawę do zwyczajnego rozpatrzenia sądowi drugiej instancji.

3. Dekret zatwierdzający wyrok pierwszej instancji

Pozornie wydaje się, że nowe prawo procesowe zezwala na wydanie dekretu sądowego, zatwierdzającego wyrok pierwszej instancji, już po rozważeniu samych uwag obrońcy wężła i ewentualnych przeciwuwag stron lub ich patronów: *perpensis animadversionibus defensoris vinculi et, si quae sint, etiam partium*. W praktyce tak jednak nie jest. Uwagi obrońcy wężła i stron byłyby niezrozumiałe, gdyby trybunał apelacyjny nie przestudiował wyroku pierwszej instancji pod względem zarówno merytorycznym jak i formalnym²². Przystudiowanie wyroku zakłada skonfrontowanie go z aktami pierwszej instancji. Oznacza to, że sędziowie trybunału apelacyjnego zanim wydadzą dekret powinni zbadać nie tylko uwagi obrońcy wężła i stron, lecz także wyrok

¹⁹ Norma VIII § 2: „... Contra quas animadversiones collegium, si opportunum censuerit, partium earumve patronorum animadversiones exquirat”.

²⁰ T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego w świetle Motu proprio „Causas matrimoniales”*, s. 272.

²¹ Zob. CICB, kan. 1969 n. 2—3.

²² Motu proprio *Causas matrimoniales* postanawiało: *Visa sententia et perpensis animadversionibus defensoris vinculi necnon, si exquisitae et datae fuerint, partium earumve patronorum...*”

pierwszej instancji, a nawet akta tej instancji²³. Takie stanowisko zajmowała Rota Rzymska interpretując Motu proprio *Causas matrimoniales* z 1971 r.²⁴

Trzeba tu jednak zauważyć, że reforma postępowania apelacyjnego nie osiągnęłaby celu, gdyby sędziowie trybunału apelacyjnego przez wiele miesięcy analizowali akta sprawy przed ustosunkowaniem się do wyroku pierwszej instancji. Dobrze umotywowane uwagi obrońcy węzła, a także wyrok jasno ukazujący stan prawny i stan faktyczny, powinny studiowanie akt istotnie skrócić, ograniczając je do niezbędnego wglądu.

Dekret zatwierdzający wyrok pierwszej instancji nie ma charakteru czysto administracyjnego, lecz jest sądowy. Nie chodzi tu o dekret nakazujący wykonanie wyroku pierwszej instancji, lecz o orzeczenie rozstrzygające. Dekret sądowy, jeśli nie ma charakteru zwykłego zarządzania, powinien być umotywowany²⁵.

Problem motywacji dekretu sądowego, zatwierdzającego wyrok pierwszej instancji, początkowo nie był rozstrzygany w jednaki sposób. Wynikało to z braku jednoznacznego tekstu ustawy. Po wprowadzeniu na mocy Motu proprio *Causas matrimoniales* skróconego postępowania w trybunale drugiej instancji nie brakło procesualistów, nawet w Rocie Rzymskiej, którzy twierdzili, że wspomniany dekret drugiej instancji do swej ważności nie musi być umotywowany, ponieważ nie ma on charakteru rozstrzygającego (*decretum decisorium*), lecz tylko wykonawczy (*decretum exsecutorium*)²⁶. Niektórzy kanoniści nie byli zdecydowani, jakie zająć stanowisko w tej sprawie²⁷. W większości jednak dekretów rotalnych podkreślano potrzebę motywowania pod względem prawnym i faktycznym dekretów zarówno ratyfikujących wyrok pierwszej instancji, jak i odsyłających sprawę do rozpatrzenia w drodze zwyczajnego procesu. Tego rodzaju stanowisko rotalne było uzasadnione tym, że nie chodzi tu o zwykły dekret, lecz o rozstrzygnięcie mające znaczenie wyroku definitywnego, wywołujące te same skutki prawne, co i wyrok²⁸.

Aby nie było wątpliwości natury prawnej, zwrócono się do Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskie-

²³ A. Stankiewicz, *Niektóre zagadnienia dotyczące skróconego postępowania apelacyjnego w świetle najnowszych decyzji Roty Rzymskiej*, Prawo Kan. 17 (1974) nr 1—2, s. 125—128.

²⁴ Zob. tamże, s. 128, przypis 11 i 12.

²⁵ Zob. kan. 1617.

²⁶ Zob. I. M. Pinto, *De nullitate decreti ratihabitionis ob non expressa motiva vel ob appellationis concursum ad normam M.P. „Causas matrimoniales”*, Periodica 62 (1973) 551—562; A. Stankiewicz, jw. s. 133—134.

²⁷ A. Colagiovanni, *De innovatione processus matrimonialis in iure et in iurisprudencia S.R. Rotae*, Neapoli 1973, s. 50.

²⁸ Zob. A. Stankiewicz, jw. s. 129.

go II z prośbą o autentyczne wyjaśnienie normy VIII § 3, znajdującej się w Motu proprio *Causas matrimoniales*. Komisja ta w dniu 14 lutego 1974 r. orzekła, że dekrety trybunału apelacyjnego, wydawane po myśli wspomnianej normy, muszą być umotywowane²⁹; nie orzekła jednak, że motywy są potrzebne do ważności dekretu³⁰. Dlatego do wspomnianej Komisji skierowano nowe pytanie, aby dowiedzieć się, pod jaką sankcją należy dekret motywować: nieważności dekretu, czy tylko jego legalności. Komisja stanęła na stanowisku, że motywy są konieczne do ważności dekretu³¹.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego również stanął na stanowisku, że dekret trybunału apelacyjnego powinien być umotywowany. Stanowisko to jednak wynika z ogólnej zasady, zawartej w przepisie kan. 1617. Przepis ten stanowi, że dekrety sędzienne, które nie są zwykłymi zarządzeniami, nie mają mocy prawnej, jeżeli przynajmniej w sposób sumaryczny nie podają motywów lub nie odsyłają do motywów podanych w innym akcie³².

Motu proprio *Causas matrimoniales* określając czynność trybunału apelacyjnego w postępowaniu skróconym stanowiło: *Collegium suo decreto vel decisionem primi gradus ratam habet, vel ad ordinarium examen secundi gradus causam admittit*³³. W nowym Kodeksie tę samą treść wyrażono nieco inaczej: *Tribunal appellationis... suo decreto vel decisionem continenter confirmet vel ad ordinarium examen novi gradus causam admittat*³⁴. A więc trybunał apelacyjny nie ratyfikuje wyroku pierwszej instancji, lecz go po prostu zatwierdza. Prawodawcy kodeksowemu chodziło o to, by uniknąć wszelkich spekulacji na temat charakteru dekretu instancji apelacyjnej, jakie miały miejsce po ukazaniu się Motu proprio *Causas matrimoniales*³⁵.

Trybunał apelacyjny zatwierdzając wyrok pierwszej instancji powinien go zatwierdzić w całości; nie jest dopuszczalne zatwier-

²⁹ AAS 66 (1974) 463.

³⁰ Zob. I. M. Pinto, *De exprimendis rationibus in ratihibitionis decreto*, *Periodica* 64 (1975) 195—204.

³¹ Zapytano: *Utrum motiva decidendi in decretis, de quibus in interpretatione authentica diei 14 februarii 1974, praeibenda sint sub sanctione nullitatis ipsorum decretorum an tantum ad legitimitatem*. Odpowiedź Komisji z dnia 1 VII 1976 r. brzmiała: *Affirmative ad primum, negative ad secundum*. AAS 68 (1976) 635.

³² Kan. 1617: „*Ceterae iudicis pronuntiationes, praeter sententiam, sunt decreta, quae si mere ordinatoria non sint, vim non habent, nisi saltem summarie motiva exprimant, vel ad motiva in alio actu expressa remittant*”.

³³ Norma VIII § 3.

³⁴ Kan. 1682 § 2.

³⁵ Zob. A. Stankiewicz, *jw. s. 133—134*.

dzenie tylko części wyroku. Wskazują na to słowa: *decisionem continenter confirmet* ³⁶.

Czy trybunał drugiej instancji może swoim dekretem zatwierdzić wyrok pierwszej instancji orzekający nieważność małżeństwa także w razie wniesienia apelacji przez stronę pozwaną? Czy w takim przypadku trybunał apelacyjny nie jest obowiązany skierować sprawę do rozpatrzenia i rozstrzygnięcia w drodze zwyczajnego procesu?

Swojego czasu, po ukazaniu się Motu proprio *Causas matrimoniales*, był to problem głośny. Wielu audytorów Roty Rzymskiej stanęło na stanowisku, że przy zbiegu apelacji obrońcy wężła małżeńskiego z apelacją strony pozwanej należy sprawę odesłać *ad ordinarium tramitem iuris*, czyli do rozpatrzenia w trybie zwyczajnego postępowania. Takie stanowisko zarysowało się już w dekrete rotalnym z dnia 3 marca 1972 r., c. *Agustoni*. W dekrete tym sformułowano zasadę: *Si autem pars conventa pro suo gravamine recurrat, tunc... eligenda est via examinis ordinarii causae* ³⁷. Takie stanowisko zostało szeroko uzasadnione w dekrete rotalnym z dnia 22 marca 1972 r., c. *Canals* ³⁸.

Jednakże wielu audytorów Roty Rzymskiej zajęło odmienne stanowisko, twierdząc, że apelacja strony pozwanej nie przeszkadza w stosowaniu skróconego postępowania apelacyjnego, gdyż strona, która czuje się pokrzywdzona, może odwołać się do trzeciej instancji ³⁹. A nawet stwierdzano wprost, że takiej stronie już nie przysługuje prawo do apelacji; apelacja bowiem co do swej istoty wywodzi się z prawa natury, lecz co do formy pochodzi z pozytywnego prawa ludzkiego, które niekiedy może ograniczyć prawo do apelacji ⁴⁰.

Ogólnie rzecz oceniając można powiedzieć, że jurysprudencja rotalna skłaniała się raczej do opinii, która opowiadała się za stosowaniem skróconego postępowania apelacyjnego także w ra-

³⁶ Wprawdzie w polskim tłumaczeniu nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego słowo *continenter* w kan. 1682 § 2 przetłumaczono „bez zwłoki”, jednakże wydaje się, że chodzi tu o przysłówek od *contineo* (= utrzymuję w całości).

³⁷ A. Stankiewicz, jw. s. 136, przypis 36.

³⁸ W dekrete tym stwierdzono, że: 1) skrócone postępowanie apelacyjne, przewidziane w Motu proprio *Causas matrimoniales*, może mieć miejsce, jeśli apelację wnosi obrońca wężła, nie zaś strona pozwana; 2) ustawodawca nie pozbawił strony pozwanej prawa do obrony własnego stanowiska, wobec tego nie można stosować postępowania skróconego, jeśli od wyroku pierwszej instancji apeluje, obok obrońcy wężła, także strona pozwana; 3) postępowanie skrócone jest czymś wyjątkowym w stosunku do procesu zwyczajnego, dlatego przepis o stosowaniu postępowania skróconego nie może być szeroko tłumaczony. — Zob. A. Stankiewicz, jw. s. 137—138, przypis 39 i 40.

³⁹ Zob. A. Stankiewicz, jw. s. 139, przypis 42.

⁴⁰ Zob. tamże, s. 140, przypis 46.

zie apelacji strony pozwanej. Zdawano jednak sobie sprawę, że żadna z dwóch opinii rotalnych nie dysponuje ostatecznymi argumentami⁴¹.

Zdaje się, że prawodawca kodeksowy był świadom kontrowersji co do stosowania procesu skróconego w trybunale drugiej instancji w razie wniesienia apelacji przez stronę pozwaną. Kodeks bowiem stanowi, że wyrok orzekający nieważność małżeństwa należy przesać do trybunału apelacyjnego wraz z ewentualnymi apelacjami: *una cum appellationibus, si quae sint*⁴². Oznacza to, że skrócone postępowanie apelacyjne może odbyć się nawet w razie apelacji strony pozwanej.

Wspomnieliśmy już, że dekret trybunału apelacyjnego może też nakazać rozpatrzenie sprawy w drodze zwyczajnego procesu. Rzecz jasna, że muszą istnieć ku temu racje. Racje te należy wliczyć w dekrecie skierowującym sprawę do rozpatrzenia w trybie zwyczajnym. W okresie poprzedzającym ukazanie się nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego tylko nieliczni żądali, aby dekrety odsyłające sprawę na drogę zwyczajnego procesu były umotywowane⁴³. Dzisiaj, w świetle kan. 1617, tego rodzaju dekrety również powinny być umotywowane.

W razie skierowania sprawy na drogę zwyczajnego procesu sprawę rozpatruje trybunał apelacyjny drugiego stopnia. Przepis kodeksowy w tej sprawie jest niejasny, gdyż stanowi, że sprawę rozpatruje trybunał nowego stopnia⁴⁴. Nie chodzi tu jednak o trybunał trzeciej instancji, lecz instancji drugiej, która jest instancją nową w stosunku do instancji pierwszej. Zresztą Motu proprio *Causas matrimoniales* wyraźnie stanowiło, że trybunał apelacyjny *ad ordinarium examen secundi gradus causam admittit*⁴⁵.

Zakończenie

Do istotnych zmian, jakie w odniesieniu do apelacji wprowadziło nowe prawo procesowe, należy zaliczyć uproszczenie samej procedury apelacyjnej i możliwość zatwierdzenia wyroku pier-

⁴¹ Zob. tamże, s. 141, przypis 50; O. Di Jorio, *Concursus appellationis defensoris vinculi et partis gravatae. Adnotatio ad M.P. „Causas matrimoniales”*, Periodica 62 (1973) 393—401.

⁴² Kan. 1682 § 1.

⁴³ A. Stankiewicz, jw. s. 135—136.

⁴⁴ Kan. 1682 § 2: „Si sententia pro matrimonii nullitate prolata sit in primo iudicii gradu, tribunal appellationis... ad ordinarium examen novi gradus causam admittat”.

⁴⁵ Norma VIII § 3.

wszej instancji orzekającego nieważność małżeństwa dekretem trybunału apelacyjnego. Daje to szansę szybkiego zakończenia sprawy o nieważność małżeństwa, zgodnie z duchowym interesem stron. Wyrok pierwszej instancji w wyniku potwierdzenia go dekretem instancji apelacyjnej staje się prawomocny, a strony, skoro tylko dekret zostanie im podany do wiadomości, mogą zawrzeć nowe związki małżeńskie, zgodnie z kan. 1684 § 1.

Tego rodzaju reforma procesowa, usankcjonowana w kanonach 1682—1684 nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, dokonała się na gruncie przygotowanym przez Sobór Watykański II, a następnie przez posoborowe prawo kanoniczne; przy czym na ostateczny kształt reformy zasadniczy wpływ miała ustawa procesowa *Causas matrimoniales* Pawła VI oraz dyskusja procesualistów podjęta przy okazji interpretowania tej ustawy.

Uproszczonej procedurze apelacyjnej nie można zarzucać, że ogranicza uprawnienie strony pozwanej do obrony, płynące z prawa naturalnego. Owszem, apelacja wypływa z prawa natury; prawo naturalne domaga się, aby każdemu pokrzywdzonemu dać możliwość obrony. Jednakże tylko apelacja jako środek obrony przed krzywdzącym i niesprawiedliwym wyrokiem, a nie forma apelacji, jest oparta na prawie natury. Dlatego skrócenie postępowania apelacyjnego przez nowe prawo procesowe nie sprzeciwia się słuszności naturalnej.

Poprzednio rozbudowana forma apelacji, rozciągająca się na lata i na instancje coraz to wyższe, utrudniała zakończenie sprawy. Rozbudowana forma apelacji sprawiała, że adwokaci niekiedy nawet celowo zachowywali nowe dowody i argumenty, aby je przedłożyć dopiero w instancjach wyższych, kiedy to łatwiej mogli wywołać efekty pozytywne dla strony. Dzisiaj, dzięki rozbudowanemu postępowaniu dowodowemu i wysokim kwalifikacjom sędziów kościelnych, w wielu przypadkach można sprawę o nieważność małżeństwa wystarczająco wyświetlić w sądzie pierwszej instancji.

Możliwość przeprowadzenia postępowania apelacyjnego w trybie skróconym jest uzależniona od rzetelnego wyświetlenia sprawy w trybunale pierwszej instancji. Dobrze przeprowadzona instrukcja procesu przez sąd pierwszej instancji jest najlepszą gwarancją sprawiedliwego wyroku, a jednocześnie — w razie orzeczenia przez tenże sąd nieważności małżeństwa — jest podstawą do szybkiego zakończenia sprawy w instancji apelacyjnej. Stwierdzone niedokładności w postępowaniu dowodowym przed sądem pierwszej instancji sprawią, że trybunał drugiej instancji skieruje sprawę do rozpatrzenia apelacyjnego w trybunale zwyższym.

**De procedura summaria apud tribunal secundae instantiae
in causis nullitatis matrimonii**

Hoc in articulo disceptatur de praescripto can. 1682, § 2. Selectae sunt tres quaestiones: 1) de genesi proceduræ summariae apud tribunal secundae instantiae in causis nullitatis matrimonii, 2) de ipsa procedura necnon 3) de tribunalis appellationis decreto confirmanti sententiam pro nullitate matrimonii in primo iudicii gradu prolatam.